

TOLKNINGENS TYRANNI

– tanker til trøst for den værgeløse

Af Per Betzonich-Wilken

Det er oppe i tiden at se så godt som alt ved mennesket som kommunikation. Som en slags åben invitation giver det enhver rig lejlighed til at byde ind med tolkning. På godt og ondt er det en livlig historie om en frihed i fællesskabet, der også kan ende med at blive til en trussel mod friheden for den enkelte.

Som et nøgleord i småt og stort har det for længst sikret sig status som udødelig klassiker: Har man sagt ”kommunikation”, har man sagt alt – og alligevel ikke nok. Som menneskehedens stolthed virker kommunikation som en ressource, der undtagelsesvis ikke truer med at slippe op før tid, og som giver enhver mulighed for at blive bemærket. Med tanke på rigdommen og mangfoldigheden virker det måske ikke så underligt, at Paul Watzlawick i sin tid gik så langt som til at påstå, at det slet og ret er umuligt at ikke-kommunikere. Som mere eller mindre frivillig deltager kan man få indtryk af, at den påstand også er på vej til at opnå udødelighed; den viser sig i hvert fald som et af samtidens meget levedygtige dogmer.

I både pædagogisk pligtpensum, på kurser i salgsteknik og i pleje af ældre afasiramte medborgere slås der på tromme for, at enhver menneskelig fremtoning og aktivitet er kommunikation. Alt så også selv om man ikke har til hensigt at kommunikere. Det er både i tråd med Watzlawick og passer til en menneskehed, der virker utrættelig i eftersøgningen af betydning. Uanset tid og sted

gælder det, at tonefald, mimik, positur og kulør er blandt alt det, som står til at blive opfanget af spidse ører, gennemtrængende blikke og sjette sanser, der har den rette tolkning som mål. Her er ikke kun belæg for latter – og det af mindst to tunge grunde: Set fra den opløftende og næstekærlige side er den skærpede opmærksomhed så godt som en garanti for, at ingen behøver at leve i frygt for at blive overset; men set fra de bange anelsers hjørne er det også ensbetydende med, at ingen kan føle sig sikker. Netop denne anden side af sagen er mindst lige så vigtig som den første, og den fortjener her de fleste ord; om ikke andet kan de være til trøst, hvis man føler sig værgeløs som den udkårne, der helt ufrivilligt får opmærksomheden på tolkningens veje og vildveje.

Dogmet om det umulige ved at ikke-kommunikere stimulerer den almindelige forestilling om, at mennesker indeholder og udsender langt mere, end de selv aner. Hvem vil f.eks. benægte, at tavshed også har det med at tale, og at der gerne er mere end det, der ses? Ét er, hvad der opfanges og noget andet er, hvad der kan undslippe opmærksomheden. Selvfølgelig kan man ikke altid få det hele med, og dermed spares man sikkert også for en del i tidens løb; men dén tanke udsletter sjældent bekymringen for at gå glip af det, som måske er mest væsentligt her og nu. Man skal være en kold og kedelig Knud, hvis det ikke virker livsnært, dragende og kan forføre. Er man derimod begavet med situationsfornemmelse, modtagelig for vibrationer og klar over indfølelsens betydning i omgang med andre, er det afgjort tit på sin plads at give efter for fristelsen og byde ind med tolkning.

Beklageligt nok er selv det mest velmente engagement ikke en sikkerhed for succes, og derfor er der også fare for at skyde forbi målet. Den gængse tragi-komik består i, at både pædagogen, sælgeren og sygeplejersken i forsøget på tolkning ender med at afsløre mere om sig selv end om de håbefulde børn, mulige kunder og ældre i sproglig knibe, som de prøver at nå ind til. For optimismens skyld skal man selvfølgelig ikke undervurdere chancen for, at såvel ung som gammel oplever sig som forstået til mindste detalje; den slags plet-skud virker til tider som magiske øjeblikke og kan være til trøst, når man også har prøvet, hvor umuligt det kan være at genkende sig selv i andres tolkninger af det, man gør – eller ikke gør.

Når situationerne ikke kun giver grund til at trække på smilebåndet, hænger det nøje sammen med, at dogmet om det umulige ved at ikke-kommunikere indeholder kimen til et stilfærdigt eller højroset tyranni: Insisterer man som den ene part på, at der altid er kommunikation, er man nemlig godt på vej til at *fratage* den anden friheden til selv at afgøre, *om* der kommunikeres og *hvad* der kommunikeres. Her ses konturerne af et tolkningens tyranni, hvor der i kraft af ensidig dominans er sikret uhindret passage for alverdens vildfarelser, hvad enten det så er banale misforståelser eller beskyldninger med fatale konsekvenser.

Desværre kan det være svært eller simpelt hen umuligt at forsvare sig mod tyranniet; dels kan den ivrige fortolker holde sine mistanker og konklusioner for sig selv, og dels kan ethvert forsvar som bekendt medvirke til at forstærke troen på tolkningens gyldighed, ja, ligefrem styrke visheden om den tolkedes "skyldighed". Her optræder der for mange en velkendt stemning af rådvildhed og desperation: Hvordan forsvare sig, når partneren, kollegaen eller klienten meddeler, at man "udsender nogle signaler", der giver ubehagelige fornemmelser, eller at "det ligefrem virker", som om man fortrænger eller gemmer noget, der bør se dagens lys? Det kan handle om alt – og dermed også om alt det, som fortolkeren sjovt nok ikke engang selv er i stand til at sætte passende ord på. Sidstnævnte kan også være til trøst, da det bekræfter, at man som den udsatte ikke er alene om at føle sig på glat is. Kort sagt bør det ikke overraske,

at forsøg på ensidig afklaring giver liv til fejlagtig, pinefuld eller bare kedsommelig famlen.

I lyset af det sagte kan det undre, at nogle holder stædigt fast i dogmet om det umulige ved at ikke-kommunikere; tror de, at de som dets fortalere selv er fritaget for at føle sig som værgeløse i det tolkningens tyranni, der også kan stemple dem som både løgnere, neurotikere eller pædofile? I al banalitet står dogmets tilhængere her midt i noget, som de på lige fod med andre sikkert gerne vil have sig frabedt. Også for deres skyld må det håbes, at de afslørede fejlskud kan virke belærende i form af mere forsigtighed og mindre skrækkerhed.

Facit er enkelt og stiller alle lige: På sigt skal ingen regne med at blive forskånet. Som altid har enhver muligheden for at byde ind. Hver gang det sker, gøres der på ny brug af frihed i kommunikationens navn. Som med andre former for frihed er også den værd at slås for. Men det forbliver et beklageligt paradoks, at den frihed i fællesskabet baner vej for et tolkningens tyranni, som levner for lidt eller ingen frihed til den enkelte. I det lange løb er den største trøst måske, at man altid har retten til at holde på sit eget – om ikke andet i det skjulte og om nødvendigt på et sted i læ for kommunikation. Enhver kan jo have brug for den holdeplads, inden turen går videre.

Per Betzonich-Wilken er dr. phil. i dialogfilosofi, underviser og censor.

